

1951

STICHTING
MENNO VAN COEHOORN

JAARVERSLAG

OVER

1951

JAARVERSLAG OVER 1951

Inleiding

Gedurende twee jaren is de samenstelling van het jaarverslag door de heer WEEZEMAN, als Secretaris, op lofwaardige wijze verzorgd. De omstandigheden, in hoofdzaak ambtelijk werk, hebben ertoe geleid dat het thans weer geschiedt door de in 1949 afgetreden Secretaris, die gemeend heeft, te moeten zwichten voor het hem gedane verzoek, de oude, hem zo lief geworden functie, weder op zich te nemen. Om daarnaast zijn studie- en beschrijvingsarbeid te kunnen voortzetten, is een Adjunct-secretaris nevens hem gesteld: de heer Mr P. J. VAN DER MARK; deze heeft hem ook bij het opstellen van dit verslag terzijde gestaan.

Helaas kan het afgelopen jaar voor het werk van onze Stichting niet onverdeeld gunstig worden genoemd. De slechte toestand van 's Lands financiën voor wat de steun aan de *historische monumenten* in het algemeen betreft, had uiteraard een merkbare terugslag op de betrekkelijk kleine categorie van *verdedigingswerken*. Symptomen hiervan zijn, zoals hierna meer in bijzonderheden zal blijken: de stopzetting van de restauratie der Hoge Bossche fronten te *Maastricht*, het uitstel van die der Oude Schans op *Texel*, maar ook de onmogelijkheid om de zo hoog nodige herstellingen aan de vestinggordel van *Heusden* en aan het ravelijn Turfpoort—Nieuw Molen te *Naarden* met kracht onderhanden te nemen.

Troosten wij ons met de overtuiging dat de Overheid, in het bijzonder de Departementen van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen en van Oorlog, ons streven moreel steunt door op onze adviezen in te gaan en verzoeken tot sloping of ontsiering van wallen, c.a. af te wijzen, dat ook Financiën, i.c. de Dienst der Domeinen, steeds meer een open oor heeft voor onze betogen, dat de Rijksdienst voor het Nationale Plan zoveel mogelijk met onze wensen rekening houdt en dat het aantal der met ons werk sympathiserende Gemeentebesturen en Verenigingen groeiende is. Onder al die instanties staat echter wel de *Rijksdienst voor de Monumentenzorg* in samenwerking met ons voorop.

J. Smeets

Besturen, Commissiën en Correspondenten

Hoofdbestuur

Bij besluit van de Jaarvergadering op een desbetreffend voorstel werd, in tijdelijke afwijking van de Statuten, de Kolonel b. d. W. H. SCHUKKING benoemd tot *erelid* van het Hoofdbestuur.

De in 1951 periodiek aftredende Hoofdbestuursleden, de heren Jhr SIX VAN WIMMENUM, SCHUKKING, CLEYNDERT, MOHR en Dr VISSER werden herkozen en tevens werden op voorstel van het Dagelijks Bestuur tot lid van het Hoofdbestuur benoemd de heren H. BAKKER, Hoofd van de Afdeling Domeinen van het Ministerie van Financiën en Mr P. J. VAN DER MARK, Hoofdambtenaar bij de Rijksdienst voor de Monumentenzorg.

Dagelijks Bestuur

De Kolonel b. d. L. J. DE LAGH, die als lid van het D. B. en Ondervoorzitter periodiek aftrad, werd als zodanig herkozen.

De heer W. H. SCHUKKING nam, wegens aftreden van Ir H. WEEZEMAN, het Secretaris-ambt weder op zich en de heer Mr P. J. VAN DER MARK werd benoemd tot Adjunct-Secretaris en lid van het Dagelijks Bestuur.

Op 23 Juni 1951 overleed ons voormalig Hoofdbestuurslid voor Willemstad en Correspondent de heer J. A. MARIS WZN, die nog in het volle bezit van zijn vitaliteit en met grote belangstelling de Jaarvergadering en daaraan verbonden excursie had bijgewoond. Van 1929 tot 1949 was hij met een korte onderbreking lid van ons Hoofdbestuur. Veel heeft hij voor *Willemstad* en daardoor voor de Stichting, gedaan. Node zullen wij hem in onze Jaarvergaderingen en vooral wanneer wij zijn woonplaats bezoeken, missen. Zijn zoon WILLEM MARIS was hem sedert 1949 als Correspondent opgevolgd.

Wegens vertrek naar het buitenland bedankte de heer J. J. ZIJLSTRA als correspondent voor de provincie Overijssel. In overleg met Ir W. P. C. Knuttel vonden wij een vervanger in de heer A. A. C. MAASKANT te Zwollerkerspel.

De heer C. Baron DE VOS VAN STEENWIJK bleek als correspondent niet beschikbaar te zijn.

Hoewel er plannen bestaan om de *Studiecommissie* als zodanig te doen herleven, heeft ook in dit verslagjaar feitelijk alleen de Secretaris haar werk voortgezet, met dien verstande dat in de eerste publicatie der Monumentenbeschrijving over de Historische vestingwerken een Algemeen gedeelte zal worden opgenomen, dat

oorspronkelijk door de Majoor A. H. MOHR was samengesteld. Bovendien hield de Secretaris zich bezig met de bestudering van de geschiedenis van:

1. Nederlandse vestingen (voornamelijk uit de vestingplans e.d. in het Algemeen Rijks Archief en de verzameling Bodel—Nijenhuis in de Universiteits-Bibliotheek te Leiden)
2. Nederlandse Ingenieurs (tezamen met leden der Vereniging van Genie-officieren)
3. Buitenlandse vestingen (België, Zweden, enz.)
4. De vestingbouw in Nederland tijdens de Franse overheersing.

Voorts gaf hij, als lid van de Rijkscommissie voor de Monumentenbeschrijving, inlichtingen aan enige bewerkers van gedeelten der Geïllustreerde beschrijving der Nederlandse Monumenten van Geschiedenis en Kunst en aan die van het Kunstreisboek voor de provinciën Zeeland, Noordbrabant en Limburg.

Tenslotte ging hij voort met de bewerking van de rubriek: „Vestingbouw en Geniewetenschap” in de nieuwe Winkler Prins' Encyclopaedie.

Donateurs en Begunstigers

Door de speciale goede zorgen van de *Voorzitter* en de heer P. J. KAPTEIN, die in het verslagjaar de leden-administratie grotendeels op zich nam, is in Maart 1952 een nieuwe „leden-lijst” verschenen. Bij de samenstelling daarvan is rekening gehouden met de, sinds de verschijning van het vorige jaarverslag voorgevallen mutaties, hieronder vermeld.

Donateur der Stichting werd de gemeente *Oostburg*.

Als begunstiger traden toe de heren C. A. VAN DER HOOFT te Willemstad, A. A. C. MAASKANT te Zwollerkerspel, Mr P. J. VAN DER MARK te 's-Gravenhage, B. TH. MOOLHUYSEN te Sittard, C. ORANJE te Alkmaar en Mr J. WESTERMAN HOLSTYN te Amsterdam. De heren W. BIRZA, M. H. J. COENDERS, Mr M. G. A. DRONKERS, G. FABIUS, G. T. J. KUIPER, Mr P. LEENDERTS, W. J. RIJKENS, Ir J. D. SEPERS, J. C. SPAICH, Ir H. L. SWART, G. J. W. UDO en W. G. DE WAARD bedankten en door overlijden verloren wij bovendien als begunstiger Douairière SIX VAN HILLEGOM en de heren W. R. H. VAN AALDEREN, W. E. VAN DAM VAN ISSELT, Mr JOHAN FABIUS, J. A. MARIS WZN en Dr Ir W. M. VAN ROSSUM DU CHATTEL.

Tegenover de aanwinst van slechts 6 staat dus een verlies van 18 leden, voorzeker een teken des tijds!

Financieel Overzicht 1951

	Lasten	Baten
Contributies	—	f 1052.—
Interest	—	„ 207.26
Secretariaat	f 593.18	—
Reis- en verblijfkosten	„ 98.70	—
Contributies en bijdragen aan anderen	„ 20.—	—
Diverse onkosten	„ 133.76	—
Boekwerk „Naarden”	„ 356.50	—
Voordelig saldo	„ 57.12	—
	f 1259.26	f 1259.26

Stamkapitaal	f 1902.—
Fonds voor aankopen	„ 2250.—
Fonds voor herstellingen	„ 3000.—
Fonds Willemstad	„ 3470.26

Vergaderingen, bezoeken, excursies

9 Juni 1951 werd in de fraaie Regentenkamer van het Nederlands Legermuseum „Generaal Hoefer” te *Leiden* de Jaarlijkse Hoofdbestuursvergadering gehouden, waarvan het slot tevens werd bijgewoond door een 15-tal begunstigers met hun introducees.

Na afloop bezichtigden allen het Legermuseum onder de deskundige leiding van de Onder-directeur, Kolonel C. A. HARTMANS, waarna zij zich aan een koffiemaaltijd in Hotel „De Doelen” verenigden. In de namiddag werd de *Leidse Burcht* bezocht na inleidingen van Kolonel W. H. SCHUKKING en Ir H. VAN OERLE, architect der Burcht-gebouwen. Hierbij was ook de Burgemeester van Leiden, Jhr Mr F. H. VAN KINSCHOT, tegenwoordig, die aan de deelnemers een wel zeer aangenaam slot van hun excursie bereidde door hen persoonlijk in het mooie Leidse Raadhuis rond te geleiden.

Het Dagelijks Bestuur vergaderde wederom maandelijks in het gebouw van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg te 's-Gravenhage; de nieuwe Adjunct-secretaris maakte daarvan geregeld de notulen.

Door leden van het Dagelijks Bestuur werden bezoeken gebracht aan de na-vermelde historische vestingwerken:

Liniën van *Doesburg*, op 7 Februari en 23 Mei.

Wierickerschans, enz. op 18 Mei.
 Ommuring van *Amersfoort*, op 23 Mei.
 Oude Schans op *Texel*, op 24 Mei en 3 October.
 Redouten en Retranchement te *Ooltgensplaat*, op 30 Mei.
 Opgravingen te *Valkenburg (Z.H.)* op 16 Juni.
 Vestingen *Hellevoetsluis* en *Brielle*, op 23 Juni.
Zwartendijksterschans en van *Galenschans*, op 29 Juni en 14 Decemb.
 Fort aan de *Buursteeg*, werken bij *Lambalgen* en aan de *Roode Haan* en schans te *Woudenberg* op 25 Juni.
 Overblijfselen wallen van *Groningen*, op 1 Juli.
 Kroonwerk te *Klundert*, op 30 Mei en 5 Juli.
 Bastion met kat en enveloppe te *Geertruidenberg*, op 5 Juli.
 Delen van de Atlantik Wall te *Katwijk*, op 14 Augustus.
 Delen van de Atlantik Wall te *Noordwijk*, op 20 Augustus.
 Vesting *Willemstad* en fort *Bovensluis*, op 30 Mei en 14 September.
 Fort *Daatselaar*, op 23 September.
 Batterij IV te *Bussum*, op 11 November en 26 December.
 Restanten van de wallen van *Oostburg*, *Hans Frieze-schans* (nabij Oostburg), *Aardenburg* en de *Elderschans*, op 19 December.

Tentoonstellingen, Lezingen en verdere Propaganda

De Secretaris hield op 5 Maart 1951 te Alkmaar, voor de Vereniging „Oud-Alkmaar” een lezing over *Alkmaar's vestinggeschiedenis en Adriaan Anthonisz*, die vrij druk was bezocht.

Van de *publicaties*, die in het verslagjaar verschenen, noemen wij in de eerste plaats het *Register op de jaarverslagen van 1932 t/m 1950* samengesteld door de in 1951 afgetreden Secretaris Ir H. WEEZEMAN, waarmede hij een verdienstelijk werk heeft verricht. Wij raden onze leden en andere belangstellenden met aandrang aan, zich door de aanvraag van dit werkje (kosteloos) bij het Secretariaat te overtuigen van het zeer grote aantal historische vestingwerken dat de Stichting in de eerste 20 jaren van haar bestaan heeft „behandeld” en uiteraard nog steeds verzorgt.

In de *Toeristenkampioen* van 1 Juli 1951 verscheen een propaganda-artikel, aan de Stichting gewijd en geïllustreerd met een luchtfoto van *Retranchement*.

De Natuurbeschermings-pers- en documentatiedienst van de *Contactcommissie voor Natuur- en Landschapsbescherming* gaf een *persbericht* uit (dd. 19 Juni 1951) over onze Jaarvergadering.

De *maquette* van het Oud-Nederlandse vestingstelsel werd door de Stichting in eigendom overgedragen aan het *Nederlands Legermuseum*, waar zij thans op uitstekende wijze ter bezichtiging is gesteld.

Bemoeiingen van de Stichting ten aanzien van het Behoud van Historische Vestingwerken

Friesland

Sloten

De gevaren, die de *wallen* van dit pittoreske stadje bedreigen, zijn nog niet definitief afgewend. Indien de nieuwe verkeersweg inderdaad *door* het stadje wordt aangelegd, zal dit vermoedelijk de vermindering van één der waterpoorten en van het Bastion Haerinxma met zich brengen. Zulks is slechts te voorkomen, door de nieuwe verkeersweg buiten Sloten om te projecteren. Een definitieve beslissing is echter nog niet genomen.

Drente

Een (Gem. Norg)

In November 1951 is onder leiding van Prof. Dr A. E. van Giffen een aanvang gemaakt met het onderzoek van de Zwartendijksterschans, dat reeds zeer belangrijke resultaten heeft opgeleverd. De overblijfselen van een palissadering, welke door middel van gesmeed ijzeren spijkers bijeen werd gehouden, zijn aan het licht gekomen, waardoor men zich een betere voorstelling kan maken, hoe deze schans er destijds heeft uitgezien. Daar het oudheidkundig onderzoek omvangrijker is geweest dan aanvankelijk was voorzien, is het daarvoor toegestane bedrag verbruikt. Met de restauratie van de schans is nog slechts een begin gemaakt.

Rolde

Bij een bezoek aan de „Schans van Galen” bleek deze een binnenruimte van slechts 8 m in het vierkant te bezitten; vermoedelijk heeft er niet meer dan een enkele tent in gestaan.

Gelderland

Doesburg

In Februari werd door de Rijkswaterstaat terplaatse aangewezen, welk gedeelte van de *Hoge linie* ten behoeve van de aanleg van de nieuwe verkeersweg, aansluitende aan de in dit jaar gebouwde vaste brug over de IJssel zal moeten worden afgegraven. Hierdoor zal het gedeelte benoorden de voormalige Meipoort van het aan

weerszijden daarvan gelegen bastion met de voorgelegen lage wal en nagenoeg de gehele batterij of tenaille achter de inspringende hoek tussen dat bastion en de naastgelegen lunet verdwijnen. Het benodigde terrein, groot ongeveer 1.5 ha, werd 2 Januari 1952 door het Ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen aan dat van Verkeer en Waterstaat overgedragen. De afgraving zal vermoedelijk niet vóór 1953 plaats hebben.

Een lage beplanting, langs de binnen — en buitenzijden van de Hoge en Lage liniën, werd in het voorjaar 1951 door de Nederlandse Heidemaatschappij uitgevoerd, waarbij uiteraard de af te graven wal-gedeelten onbeplant bleven. Een verdere beplanting, met opgaande bomen, van de wallen der liniën zal, — naar wij hopen — in het volgend jaar tot stand komen.

De Minister van Oorlog achtte het gewenst over te gaan tot de oprichting van een houten luchtwachtpost op één van de tenailles van de Hoge Linie. Deze post zal worden opgericht op de nog aanwezige kogelvangervan een voormalige Duitse schietbaan.

Lichtenvoorde

De *Besselingerschans* was in 1951 wederom het toneel van motorwedstrijden. Helaas ontving de Rijkscommissie voor de Monumentenzorg van het Gelders Genootschap een weinig bevredigend antwoord op haar verzoek, samen te werken om tot een oplossing voor het behoud van deze schans te geraken.

Linie Ochten—de Spees

De Centrale Cultuurtechnische Commissie deelde ons in Augustus mede, dat de afgravings- en egalisatie-werkzaamheden ten Zuiden van de Linge binnenkort afgelopen zouden zijn, waarna zou worden begonnen met de afgravingen ten Noorden van de Linge. Naar aanleiding hiervan verzochten wij o.a. gegevens betreffende de wijze waarop de onmiddellijk ten Noorden van de Linge te behouden *redan* van het omliggende terrein zal worden afgescheiden.

Limburg

Maastricht

Tot haar leedwezen heeft de Stichting vernomen, dat de zorgelijke toestand van 's Rijks financiën het voorshands onmogelijk maakt, de restauratie van de Hoge Bossche fronten met Rijkssubsidie voort te zetten. Noodgedwongen zal derhalve het herstel van de

bekledingsmuren en verdere metselwerken voorlopig nog niet kunnen worden terhand genomen.

Intussen heeft onze begunstiger, de heer L. Morreau te Maastricht, zijn uitgebreide studie van de vestingwerken nagenoeg voltooid.

Mook

De Hoofdcommissaris van de Katholieke Verkenners heeft de Stichting om advies gevraagd in verband met een plan, de *Mookerschans* door de padvindders in haar oorspronkelijke toestand te doen herstellen. Aangezien de schans in de Voorlopige Monumentenlijst is vermeld, moet voor deze restauratie uiteraard de toestemming van de Minister van O., K. en W. worden gevraagd. De nodige historische gegevens zijn intussen door ons verstrekt.

Sittard

Een kwestie, welke in 1951 te Sittard veel stof heeft doen opwaaien, is het voornemen van het gemeentebestuur, het gedeelte van de oude *stadswal* tussen Brandstraat en Deken Thijssenstraat te slechten ten behoeve van de aanleg van een nieuwe winkelstraat. Met grote activiteit staan voor- en tegenstanders van het behoud van de wal tegenover elkaar; de eersten richtten zelfs een Actie-Comité tot Behoud van de Sittardse wal op, dat in een druk bezochte vergadering tegen de plannen van het gemeentebestuur protesteerde. De Stichting acht het ongeschonden voortbestaan van de wal eveneens van groot belang en heeft adhaesie betuigd met een door de Bond Heemschut opgesteld bezwaarschrift, in December gericht tot Gedeputeerde Staten van Limburg. Reeds eerder had zij een adres van genoemde Bond aan de gemeenteraad van Sittard ondersteund en daarbij bovendien de nadruk gelegd op de grote betekenis van de wal uit historisch oogpunt. Bij een onderzoek, dat de Secretaris der Stichting in Augustus had ingesteld in het Staatsarchief te *Düsseldorf*, was hem n.l. gebleken dat de wal in de jaren 1538—1543 (tijdens de twisten tussen hertog Willem van Gulik en Keizer Karel V over de opvolging in Gelderland) moet zijn aangelegd ter verzwaring en versterking, tegen het geschutvuur, van de Middeleeuwse stadsmuur. Vermoedelijk zijn toen ook de buitenwerken gemaakt, waarvan alleen nog het z.g. *fort Sanderbout* over is.

In September nam de Staatssecretaris van O., K. en W. een afwijzende beschikking op het verzoek van het gemeentebestuur om het bovenvermelde gedeelte van de wal te mogen slopen. Zijne

Excellentie gaf daarbij in overweging, in overleg met Monumentenzorg een andere oplossing te zoeken welke de wal onaangetast zal laten. Nadien hebben verschillende besprekingen plaats gehad, waarin ernstig getracht is die oplossing te bereiken. Stedebouwkundigen en architecten hebben daarbij tevens de eisen van het verkeer bestudeerd. Een plan uit 1923 voor de aanleg van een ringweg om de stad, met een groenstrook tussen deze en de omwalling, is tevens weder naar voren gekomen. Moge 1952 een bevredigend resultaat brengen!

Weert

De correspondent van de Stichting, Mr Stan Smeets, verschaftte ons schetsen van de huidige situatie van de schansen *Boshoven* en *Laar*.

De schansen zijn thans gedeeltelijk bebouwd, doch de grachten zijn nog intact. De juiste vorm, bouwgeschiedenis, enz. moeten nog worden opgehelderd.

Noordbrabant

Bergen op Zoom

Bij graafwerken ten behoeve van een gebouw voor de firma Vroom en Dreesmann is men gestuit op de overblijfselen van de rechterflank van het *Bastion Koning William*, hetwelk door Menno van Coehoorn werd ontworpen. De gebogen flank van het bastion was aan een droge gracht gelegen. Vermoedelijk bleef dit bastion gespaard bij de aanval van de Fransen in 1747, terwijl de nabij gelegen bastions Pucelle en Coehoorn en het ravelijn Dedem door bombardementen en mijnontploffingen voor een groot deel werden verwoest. Van de opgravingen zond de Eerstaanw. Ingenieur der Genie ons duidelijke foto's.

Bovensluis (fort bij Willemstad)

De Eerstaanw. Ingenieur der Genie te Breda deelde de Stichting mede, dat de gemeente Willemstad aan het M. v. O. had gevraagd het *Fort Bovensluis*, ten Oosten van Willemstad gelegen, te mogen slechten, om het terrein tot cultuurgrond te bestemmen.

De Stichting meende zich niet tegen deze slechting te moeten verzetten, daar het fort betrekkelijk jong is (1860) en niet van bijzonder belang. Een uitzondering meende zij te moeten maken voor de zogenaamde bomvrije kazerne, een gemetseld verdedigbaar gebouw uit 1861.

In verband hiermede is het verzoek niet ingewilligd.

's-Hertogenbosch

De Minister van O., K. en W. heeft zijn ambtgenoot van Oorlog doen weten, dat hij zich niet tegen alle voorgenomen dempingen van de grachten van het voormalige *fort Isabella* zal verzetten, doch dat hij het op prijs zal stellen, dat geen veranderingen aan de wallen, enz. zullen plaats vinden zonder dat met hem overleg is gepleegd. De Stichting zou het voorts ten zeerste betreuren, indien de aan de Zuidzijde van het fort gelegen plas, welke een eldorado vormt voor allerlei soorten watervogels en ook uit een oogpunt van landschapsschoon aantrekkelijk is, zou verdwijnen.

Geertruidenberg

Het gemeentebestuur van Geertruidenberg overweegt een nieuw *uitbreidingsplan* voor de gemeente te doen vervaardigen, waardoor de mooie restanten van de vesting in het gedrang kunnen komen. Het ligt in de bedoeling, tussen de belanghebbende instanties een bespreking te organiseren, waarbij ook de Stichting zal zijn tegenwoordigd.

Heusden

In de Nieuwe Rotterdamse Courant verschenen twee artikelen waarin o.a. werd gepleit voor het egaliseren van de wallen en het dempen van de grachten. Op verzoek van de Redactie van de Toeristen-Kampioen plaatste de Secretaris der Stichting in dat maandblad een geïllustreerd tegen-artikel, waarin hij deed uitkomen dat het gemeentebestuur van Heusden er goed aan zal doen, een uitbreidingsplan buiten de wallen en grachten te doen ontwerpen, opdat deze behouden kunnen blijven en geleidelijk kunnen worden hersteld. Een gelijkkluidende repleik, aan de Nieuwe Rotterdamse Courant aangeboden, werd niet opgenomen!

Klundert

De grachten van het *Kroonwerk* werden door de goede zorgen van het gemeentebestuur schoongemaakt en de *wallen* op bevredigende wijze hersteld en beplant. De contrescarp is weder grasland geworden en enigmate onder profiel gebracht. Slechts de toestand van de stenen beer met de twee monniken baart nog zorg. De Stichting hoopt, dat een herstel daarvan niet lang meer op zich zal laten wachten.

Linie van den Hout

De Staatssecretaris van O., K. en W. heeft de Minister van Landbouw laten weten, dat de *Linie* buiten de ruilverkaveling dient te worden gehouden. Niettemin is het toch voorbarig, hieruit de conclusie te trekken, dat het voortbestaan van de *Linie* in ongeschonden staat gewaarborgd is. De Stichting zal echter alle voorstellen, waarbij de *Linie* als recreatie-terrein of met een andere bestemming, behouden blijft, krachtig ondersteunen.

Willemstad

Het herstel van de wallen, c.a. werd om financiële redenen voorlopig stopgezet; het onderhoud bleef echter in goede handen onder de bekwame leiding van onze nieuwe Correspondent, de heer W. Maris J.Azn. die daarbij het voetspoor van wijlen zijn vader bleek te volgen.

De Genie maakte aanvankelijk bezwaar tegen het beweiden van de wallen door schapen, omdat daardoor zou worden gehandeld in strijd met artikel 6 der erfpachtsakte, dat veeteelt op de wallen verbiedt. Op grond van het betoog der Stichting, dat hier bezwaarlijk van veeteelt sprake kan zijn, aangezien het beweiden slechts het goede onderhoud van de grasmat ten doel heeft, waartoe de Stichting contractueel verplicht is, zijn de bezwaren ingetrokken. De afdeling Landschapsverzorging van het Staatsbosbeheer stelde een plan op voor een nieuwe beplanting van de vestingwallen en singels. De Stichting meent echter dat aan een dergelijk plan voorlopig geen behoefte bestaat en dat de kosten van uitvoering aanzienlijk zullen zijn. Wel heeft zij het voornemen van het gemeentebestuur om — in overleg met het Staatsbosbeheer — het Ravelijn in het kader van de verbetering van de toegang tot de vesting te verfraaien, met instemming begroet en het daarvoor ingediende plan herzien op dusdanige wijze dat het eigenlijke ravelijn zoveel mogelijk in de toestand van omstreeks 1918 zal worden hersteld, op eenvoudige wijze beplant en van enige wandelpaden voorzien. Op een aangrenzend terrein zal om en bij het gedenkteken van de mobilisatie 1914—1918 enig plantsoen worden aangelegd.

De bouwval van het voormalige Wachthuis aan de Landpoortstraat is in handen van de gemeente overgegaan, die terplaatse een brandweerkazerne, met een voorgevel in de geest van het oude gebouw, zal oprichten. Het ontwerp is, met een enkele wijziging voor wat de toegang betreft, bereids door Monumentenzorg goedgekeurd.

Ook hierdoor zal de entree van Willemstad in aanzien winnen. De restauratie van de Orangemolen, waartoe de Stichting een som van f 800.— bijdroeg, is tot stand gekomen: op 9 November vond de feestelijke ingebruikstelling plaats en opnieuw verhoogt de molen het stadsschoon in belangrijke mate.

Ook de herbouw van de in 1950 door brand zwaar geteisterde Ned. Hervormde kerk werd met kracht ter hand genomen, zodat Willemstad in 1952 weer in het bezit zal zijn van een kerkgebouw, in uiterlijk gelijk aan het oude bedehuis.

Noordholland

Alkmaar

Naar aanleiding van een mededeling van onze Correspondent, Mr W. J. Belonje, maakte op verzoek van de Stichting de gemeentelijke dienst van Openbare Werken een tekening van de 18-eeuwse zogenaamde ammunitekkelder in het Clarissenbolwerk. Het is een koepelvormige, van handvormsteen gemetselde kelder met een ingang van drie traveeën. Vermoedelijk heeft het onderaardse gebouwtje voor berging van ijs ten behoeve van de ziekenhuizen terplaatse gediend.

Bussum

Het is ons gebleken, dat de gecreneleerde muur van het middenwerk van het zogenaamde *Offensief van Naarden* zich in slechte staat bevindt. Na overleg met de Rijksdienst voor de Monumentenzorg heeft het gemeentebestuur toegezegd, het metselwerk te zullen verbeteren.

Naarden

Naar aanleiding van ingekomen berichten van onze Correspondent, de heer C. A. de Bruijn, dat verschillende onderdelen van de vestingwerken zich in slechte staat bevinden, heeft de Eerstaanw. Ing. der Genie te Utrecht toegezegd, een onderzoek te zullen instellen.

Texel

Nadat de opmeting van de overblijfselen van de *Oude Schans* was geschied en na aanwijzing terplaatse onzerzijds op 24 Mei, door de Nederlandse Heidemaatschappij een herstelplan met begroting

was opgemaakt, is met de D.U.W. en het Polderbestuur op 12 Juli te Alkmaar van gedachten gewisseld over de wijze van uitvoering en financiering van het werk. De Stichting stelde zich daarbij op het standpunt dat aankoop van de schans door het Rijk tenzeerste aanbeveling verdient en in die zin deed zij een voorstel aan de Minister van O., K. en W. dat de steun ondervond van de Rijkscommissie voor de Monumentenzorg.

In verband met de moeilijke financiële omstandigheden voor de Monumenten in het algemeen bleek het Rijk echter vooralsnog niet tot de aankoop te willen overgaan; ook van de gemeente Texel is tot nog toe geen medewerking terzake ontvangen.

Intussen bood het Polderbestuur onze Stichting de nabij de Oude Schans gelegen gronden en wateren van de in 1930 geslechte *Redoute* uit 1811 te koop aan voor een som van f 1000.— te vermeerderen met f 352.— voor de gekapitaliseerde polderlasten. In beginsel heeft de Stichting besloten om — behoudens machtiging van het Hoofdbestuur — op dat aanbod in te gaan, mits bepaalde voorwaarden zullen worden vervuld, o.a. de verplichting tot het gedeeltelijk weder aanbrengen van de oude wallen.

Weesp

Ten aanzien van de verhuring van het *Bastion Draaierschans* aan de gemeente, heeft de Minister van Oorlog bepaald, dat de inrichting van het oude vestingwerk ten genoegen van de Stichting zal dienen te geschieden.

Utrecht

Grebbelinie

Nu de Regering besloten heeft, de Linie grotendeels als vestingwerk op te heffen, is de toekomst van dit, uit een oogpunt van landschapsschoon en historie zo belangrijke complex, onzeker geworden. Er gingen reeds geruchten, dat de Slaperdijk zou worden afgegraven, waardoor de forten Daatselaar en Buursteeg eveneens gevaar zouden lopen, hetgeen een grove schending van het landschap zou betekenen. De Stichting staat op het standpunt, dat het bedoelde gedeelte der Grebbelinie in zijn geheel in stand moet worden gehouden en daarom ook juist zij de pogingen van de Stichting „het Utrechts Landschap” toe, om de Slaperdijk in eigendom te verwerven.

Zuidholland

Gorinchem

Het gedeelte van de vestinggordel, dat reeds in 1926 als vestingwerk was opgeheven, n.l. de Noordwestelijke-, Westelijke- en Zuidwestelijke wallen, werden door het Rijk aan de gemeente verkocht onder voorwaarde dat de overgedragen gronden, wateren, enz. in ongeschonden staat moeten worden bewaard en onderhouden.

Hellevoetsluis

Het gemeentebestuur acht het noodzakelijk, dat de uit 1869 daterende, zeer onogelijke en bouwvallige ijzeren hangbrug langs de *Oostbeer* door een nieuwe wordt vervangen en wel van gewapend beton. De Stichting heeft aangedrongen op de constructie van een nieuwe loopbrug, welke meer aan eisen van welstand zal voldoen en het karakter van de beer zo min mogelijk zal aantasten. Het gemeentebestuur was hiertoe bereid, maar verzocht de Stichting een bijdrage in de kosten te willen verlenen. Zulks is echter onmogelijk. De Rijksdienst voor de Monumentenzorg heeft thans een plan voor een brug in hout ontworpen, waarmede de Stichting zich ten volle kan verenigen.

De Stichting hoopt, dat het gemeentebestuur zal kunnen besluiten, tot de uitvoering van dit plan over te gaan.

Noordwijk aan Zee, enz.

De Stichting heeft, terwille van de kosten en om andere redenen, haar rechtstreekse bemoeiingen met de voormalige Duitse kustbatterij bij het Golfterrein te *Noordwijk aan Zee* voorshands gestaakt. Bij een bezoek bleek dat de vroeger in de betongebouwen gevestigde champignonkwekerij is overgebracht naar de batterij ten Zuiden van de badplaats.

Ook te *Katwijk aan Zee* bevindt zich een zodanig gebouwencomplex, dat in exploitatie is bij de Vereniging voor Vreemdelingenverkeer terplaatse en door het publiek kan worden bezichtigd.

Ooltgensplaat

Het gemeentebestuur bleef vasthouden aan zijn plannen tot verdere slechting van de *redoutes*, zulks ondanks het feit, dat de Staatssecretaris van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen als zijn

oordeel heeft uitgesproken, dat die historische vestingwerken uit een cultureel oogpunt behouden dienen te blijven. Een oplossing voor deze controverse is helaas nog niet gevonden.

Wierickerschans, enz.

De Stichting constateerde bij een bezoek, tezamen met de E.a.I. der Genie te 's-Gravenhage aan de schans gebracht, de bouw van enige munitiemagazijnen op het binnenterrein der schans, die door hun moderne constructie uiteraard niet harmoniëren met de aldaar aanwezige 18e-eeuwse gebouwen. Met voldoening mocht zij echter vaststellen, dat de zware iepenbomen, welke het fort zo aantrekkelijk maakten en wegens hun ouderdom moesten worden geveld, door jonge populieren zijn vervangen.

Bij dezelfde gelegenheid werden de nog herkenbare sporen bezichtigd van een loopgraaf of retranchement nabij *Zwammerdam* uit 1672/'73, waarop onze correspondent de heer K. Dekker ons opmerkzaam had gemaakt.

Zeeland

Oostburg

Van de oude *vesting* is nog één bastion enigermate intact. Het betrokken terrein, waarin ook de verlande gracht nog is te herkennen, is grotendeels eigendom van de gemeente. De Burgemeester heeft het plan geopperd, dit bastion te bewaren, de gracht uit te diepen en op breedte te brengen en de wal — na zoveel mogelijk herstel — te beplanten. De Stichting heeft hiervan met instemming kennis genomen.

Philippine

De heer J. Ch. Cornelis te IJzendijke vroeg ons voor een studie van de oude *vesting* Philippine inlichtingen.

De historische ontwikkeling van deze sterkte is van betekenis; de oudste vorm was een driehoekige, later een vierkante schans, waaromheen vóór 1623 een gebastioneerde wal werd opgeworpen.

Retranchement

De beplanting van de wallen kwam tot stand, welke echter volgens mededeling van de Vereniging „De Hollandsche Molen”, niet

voldoende rekening houdt met de belangen van de gerestaureerde korenmolens, waarvan de windvang door de opschietende bomen op den duur zou kunnen worden belemmerd. De Stichting meende de afdoening van deze kwestie aan de Rijkscommissie voor de Monumentenzorg te mogen overlaten.

Sas van Gent

De in het vorige jaarverslag uitgesproken mening, dat het behoud van de molen op het *Bastion Generaliteit* praktisch verzekerd kon worden geacht, is helaas niet bewaarheid. Integendeel, de pogingen tot behoud kunnen vrijwel als mislukt worden beschouwd, nu het gemeentebestuur, hoofdzakelijk als gevolg van het totale gemis aan medewerking van de molenaar, zijn toezegging om financiële hulp te verlenen, heeft ingetrokken.

Aanwinsten

Aangekocht werden voor de bibliotheek en de verzamelingen:

1. het boekwerk „De Vlaamse Krijgsbouwkunde” door M. VAN HEMELRIJCK.

Een bespreking van dit boekwerk van de hand van de heer A. Munsters komt voor in „De Maasgouw” van Nov.—Dec. 1951. Daarin wordt het boek ter oriëntatie ten zeerste aanbevolen, doch worden ook vele juiste opmerkingen gemaakt over de wijze waarop de zo overvloedige stof is behandeld en aan de bestaande literatuur is getoetst.

Wij willen hieraan nog toevoegen dat de wijze, waarop de schrijver gebruik heeft gemaakt van tekst en afbeeldingen uit het werkje van de Secretaris der Stichting over de oude vestingwerken van Nederland, ons niet geheel bevredigt.

2. luchtfoto's (K.L.M.) van *Oostburg* en het *fort Loevestein*.
3. idem van 's-Hertogenbosch, c.a. (afdrukken van negatieven, aanwezig in het Archief der Koninklijke Landmacht te Leiden).
4. de maandkalender voor 1952, uitgegeven voor de Geschieden Oudheidkundige kring „De Oranjeboom” te *Breda* in verband met de in dat jaar te houden herdenkingsfeesten van die oude vestingstad.

Ten geschenke werden ontvangen en in dank aanvaard, behalve de jaarverslagen en tijdschriften van de verschillende, aan de Stichting verbonden Rijksdiensten en Verenigingen:

1. Van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg: foto's van de tekening, behorende bij de maquette van het *Oud-Nederlandse vestingfront*.
2. Van de Voorzitter: een 3-tal foto-briefkaarten van *Syracuse* met de aldaar nog aanwezige oude vestingwerken, o.a. het *Castello Eurialo*.
3. van de Eerstaanwezend-Ingenieur der Genie te *Bergen op Zoom*: foto's van de graafwerkzaamheden terplaatse van het voormalige bastion Koning William aldaar.
4. Van de heer A. Bicker Caarten te Leiden: een reproductie met toelichting van de *Landkaart van het Gooi* van omstr. 1735, uitgegeven door Reinier en Iosua Ottens te Amsterdam.
5. Van de Nieuwe Leidsche Courant: een aantal exemplaren van de foto van de *Burcht te Leiden*, gezien van de Stadhuis-toren ¹⁾.
6. Van Mevrouw H. D. Slicher-Beyer te Haarlem: de dagbladen „De Telegraaf” en „The New York Times”, met artikelen over de *Maginot-linie*.
7. Van de heer W. P. Vemer te Hengelo (O.): foto's van het uit 1627 daterende kanon op het Noorder-bastion te *Groenlo*.
8. Van de heer A.I.J.M. Schellart te Wassenaar: het boekwerk „Het versterkte Huis”, tekst van *Hella S. Haasse* en door de schenker voorzien van historische en bouwkundige aantekeningen over 17 kastelen.

Mevrouw Haasse geeft, ter inleiding van haar, in boeiend en schoon proza geschreven schets van het leven op een Middeleeuwse burcht, een duidelijke uiteenzetting van de ontwikkelingsgang in de loop der tijden van de primitieve, voorhistorische, doch reeds met wallen en grachten, versterkte kampementen of *burgen* tot de Romeinse legerplaatsen, Saksische schansen en Fran-kische versterkte hofsteden en tenslotte „het sterke huis: bolwerk en woning in-één; omsloten door grachten en muren, een toren”, alles tezamen „de kiemcel van het Middeleeuwse kasteel”.

¹⁾ Nog enkele exemplaren zijn op aanvraag bij het Secretariaat voor donateurs en begunstigers der Stichting kosteloos verkrijgbaar.

Deze inleiding en schets en wat het boek, met zijn prachtige foto's en deskundige beschrijvingen, verder te genieten geeft, zijn ook voor de leden van „Menno van Coehoorn” belangrijk en vormen als het ware een aanwijzing, om zich naast de kennis van de meer moderne vestingwerken nu en dan te verdiepen in de lectuur over de bouwwerken uit die lang vervlogen tijden en tot de indruk te komen, hoe oud en beproefd de beginselen van wetenschap en kunst van de vestingbouw steeds zijn geweest.

Besluit

Overeenkomstig het gestelde in artikel 2 van het Huishoudelijk Reglement wordt dit verslag, na door het Dagelijks Bestuur te zijn goedgekeurd, in de jaarvergadering van het Hoofdbestuur aan laatstgenoemd bestuur aangeboden.

Moge het wederom bijdragen tot de zo noodzakelijke belangstelling in de Nederlandse historische vestingwerken!

's-Gravenhage, April 1952.

De Secretaris,

W. H. SCHUKKING.

Goedgekeurd door het Dagelijks bestuur:

W.H. COOL, voorzitter

L. J. DE LAGH, ondervoorzitter

W. H. SCHUKKING, secretaris

Jhr Ir SIX VAN WIMMENUM, penningmeester

Mr P. J. VAN DER MARK, adjunct-secretaris.

INHOUD

	blz.
Inleiding	1
Besturen, Commissiën en Correspondenten	2
Donateurs en begunstigers	3
Financieel Overzicht 1951	4
Vergaderingen, bezoeken, excursies	4
Tentoonstellingen, Lezingen en verdere Propaganda	5
<i>Bemoeiingen van de Stichting ten aanzien van het Behoud van Historische Vestingwerken</i>	6
Friesland	6
Drente	6
Gelderland	6
Limburg	7
Noordbrabant	9
Noordholland	12
Utrecht	13
Zuidholland	14
Zeeland	15
Aanwinsten	16
Besluit	18
